

ТОПОС СКИФІЙ У СЕРЕДНЬОВІЧНИХ *ORIGOGENTIS*

Геннадій КАЗАКЕВИЧ,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ (Україна), kazakevych@knu.uaTOPOS OF SCYTHIA IN THEMEDIAEVAL *ORIGOGENTIS*

Gennadiy KAZAKEVICH,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0003-2690-860X; RESEARCHER ID: O-4215-2017

Казакевич Г. М. Топос Скифии в средневековых *Origogentis*. Концепция Скифии как древней прародины играла важную роль в *Origogentis* – псевдоисторических произведениях о происхождении народов и династий эпохи средневековья. В частности, Скифия фигурировала в качестве промежуточного (Йордан) или исходного (Исидор Севильский) пункта миграции готов; страны происхождения предков шотландцев (Беда Достопочтенный, Арбротская декларация) и ирландцев (Книга захватов Ирландии); родины нордических богов и предков норвежской правящей династии (Сага об Инглингах). Принято считать, что средневековые авторы использовали фонетическое сходство терминов *Scythae/Scythia, Gothi, Scotti, Svíþjóð* (Швеция), *Scedenig* (Скандинавия) для того, чтобы сконструировать связь между средневековыми королевствами, историей античного мира и библейской генеалогией. **Цель данной статьи** – показать, что причины, по которым Скифия стала считаться прародиной средневековых народов были гораздо сложнее. В статье продемонстрировано, что авторы *Origogentis*, кроме Библии, были вынуждены в той или иной мере следовать двум другим мировоззренческим ориентирам – эпической традиции о пребывании германских народов в Северном Причерноморье, а также греко-римской географии, согласно которой Скифия, Скандинавия, мифическая Гиперборея, Британия и Ирландия были расположены по соседству и представляли собой северную периферию обитаемого мира. Данная гипотеза, сформулированная с использованием методов интеллектуальной истории, определяет **новизну** статьи. **Выводы.** Выдуманные истории об «исходе из Скифии» были основаны на античных и средневековых географических и мировоззренческих представлениях и, по крайней мере отчасти, опирались на реальные исторические события эпохи Великого переселения народов. Скифский топос играл важную роль в формировании идентичностей средневековых народов.

Ключевые слова: Скифия, античная география, *Origogentis*, Великое переселение народов, Сага об Инглингах, Арбротская декларация.

Вступ. Одним із проявів переосмислення античної інтелектуальної спадщини в епоху раннього середньовіччя булит. зв. *Origogentis* – псевдоісторії про походження народів та династій. Їхня поява була обумовлена потребою конструювання нових ідентичностей, здатних інтегрувати колишніх язичників та християн, нащадків римських провінціалів та варварів-переселенців. Як зазначає Х. Вольфрам, «в історіях такого типу зберігалася пам'ять про те, що окремі *gens* складали колись частину більших племінних об'єднань»¹. Отже, до певної міри, псевдоісторії готували ґрунт для ідеї так званого християнського суперетносу.

Постановка проблеми. У часопросторі середньовічних псевдоісторій важливу роль відігравав образ Скіфії як легендарної Прабатьківщини багатьох спільнот Європи. Зокрема, Скіфія фігурувала як проміжний (Йордан) або вихідний (Исидор Севільський) пункт міграції готів; як країна походження предків шотландців (Беда Преподобний, Арбротська декларация) та ірландців (Книга захватів Ірландії); як батьківщина нордичних богів та предків норвежської правлячої династії (Сага про Інглингів). Таку прискіпливу увагу середньовічних авторів до Скіфії прийнято пояснювати фонетичною подібністю термінів *Scythae/Scythia, Gothi, Scotti, Svíþjóð* (Швеція), *Scedenig, Scandanav* (Скандинавія) тощо. Вигаданий зв'язок між цими етнічними та географічними поняттями дозволяв вписати нові спільноти у контекст подій стародавньої історії, узгодити їхнє походження з біблійною генеалогією.

Аналіз історіографії. Сучасні дослідники *Origogentis* приділяють увагу насамперед тому, яку роль вигадані історії відігравали у творенні ідентичностей та легітимізації влади «варварських» династій, що утвердилися в Європі після ліквідації Західної Римської імперії². Питання чому саме Скіфія посідала таке визначне місце у дискурсі *Origogentis* зазвичай не ставиться, адже вважається очевидним, що до цього призвела згадана вище фонетична подібність назв. Підтвердженням цього є свідчення іспанського богослова та енциклопедиста Исидора Севільського, який зазначав, що готи, як і скіфи, походили від Магога, сина Яфета: «Ось чому їхні назви не сильно відрізняються: одна літера змінюється, інша зникає й з *Getae* виходять *Scythae*» [Isidorus Hisp. *Historiaderegibus Gothorum*. 66]. Исидор користувався незаперечним авторитетом у середньовічних книжників, тому його наївна етимологічна побудова була легко сприйнята і розтиражована наступниками.

Мета цієї розвідки – за допомогою методів інтелектуальної історії продемонструвати, що поява ідеї скіфського походження народів Західної та Північної Європи насправді мала під собою суттєві ідеологічні підстави й була покликана поєднати актуальну на той момент біблійну хронологію та генеалогію з двома більш давніми інтелектуальними конструкціями: греко-римськими географічними та світоглядними уявленнями про Північну Європу з одного боку, тагероїко-епічними традиціями германських еліт з іншого.

Виклад основного матеріалу. Британські острови, Скандинавія, яка в епоху античності вважалася островом, а також узбережжя Балтійського моря з погляду

¹ Wolfram H. "Le genre de l'Origo gentis", *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, 1990, 68–4, P. 801.

² Plassman A. *Origo gentis. Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh- und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen (Orbis mediaevalis. Band 7)*, Berlin, De Gruyter, 2006, 458 s.; Wolfram H. *Origo et religio: ethnic traditions and literature in early medieval texts, Early medieval Europe*, 1994, Vol. 3.1, P. 19–38 [in English].

греків та римлян становили віддалений фронтір населеного людьми світу. Згідно з їхніми уявленнями, землі на північ від знайомих грекам кельтських та скіфських племен були заселені людожерами, перевертнями, племенами однооких людей, гіппоподами, панотіями з велетенськими вухами та іншими макабричними істотами. Ще далі на північ, за краєм вічної темряви та холоду, простягалася міфічна Гіперборея, мешканці якої, під покровительством Аполлона, жили у єднанні з природою, не знаючи сліз та страждань, й завершуючи земне існування лише добровільно й у глибокій старості.

Фантастичні уявлення про північні країни певною мірою диссонують з тим фактом, що принаймні з бронзової доби античний світ підтримував більш-менш регулярні контакти з Британією, де розташовувалися знані родовища цінних металів, а також з багатими на бурштин берегами Балтики. Торговельні шляхи на північ мали комбінований, суходільно-морський характер³, хоча неодноразово здійснювалися спроби встановити пряме сполучення між середземноморським та балтійським басейнами. Найвідоміша з них – експедиція массаліотського мореплавця Піфея (бл. 330-300 рр. до н.е.), якій вдалося обігнути Іберійський півострів, пройти узбережжям Британії приблизно до сучасної Шотландії, перетнути Північне море, увійти у Балтику й дістатися гирла Вісли⁴. Паралельно здійснювалися спроби торувати шлях у Прибалтику з боку Чорного моря, через Скіфію. Маршрут від берегів Понта Евксинського через Ріфейські гори (у даному випадку – Карпати) й уздовж узбережжя Північного Океану до Гадеса (в сучасній Іспанії) описує Пліній Старший (Plin. Sec., *Naturalis Historia*. IV. 94-97). Він, зокрема, згадує Скандинавію, острови у Балтійському морі та племена, які їх населяють.

Давні греки та римляни, які здійснювали каботажні плавання уздовж берегів та пересувалися торговельними шляхами від міста до міста, описували свої подорожі у формі ітнерарія – лінійного маршруту, на який ніби нанизані народи й країни майже незалежно від їхнього реального географічного розташування. Тому, наприклад, Ірландія (Іерна) у Страбона розташовувалася за Британією якнайбільш віддалена на північ частина відомого світу (Strabon. I. 13), а її безпосередньою сусідкою була Скіфія (II. 5. 14). Остання також вважалася найбільш північною частиною знаного світу, яка простягалася від берегів Балтійського моря, навпроти яких знаходилися описані Піфеєм багаті на бурштин острови (Diod. Sic. V. 23), до найвіддаленіших земель Азії (Pomp. Mela. I. 2. 9-11). Для греків та римлян усі ці землі на півночі світу склали певну географічну спільність. До її складу належала також і міфічна Гіперборея, описи якої у творах античних авторів зазвичай були доповненням до більш розлогого опису Скіфії.

Для середньовічних інтелектуалів Британії, Ірландії та Скандинавії антична географічна традиція, яка фактично з'єднувала весь північний пояс Європи з історичною Скіфією, давала можливість тісніше прив'язати

їхні власні країни до подій історії Стародавнього світу. Зокрема, для освічених ірландських монахів, знайомих як з греко-римськими джерелами, так і з працями Ісидора Севільського, уявлена географічна близькість Ірландії та Скіфії, а разом з нею фонетична подібність етнонімів *Scotti* (давня назва ірландців) та *Scythae*, дали підстави сформулювати теорію, згідно з якою предки ірландців вийшли зі Скіфії й, після проміжної тривалої зупинки в Іспанії, дісталися власне Ірландії⁵. Вплив цієї концепції на інтелектуальне життя середньовічної Ірландії був досить значним, особливо в епоху чернечого місіонерства, що масово охопило ірландське церковне середовище з IX ст. На думку деяких дослідників, коли ірландські мандрівні ченці наприкінці XI ст. шукали можливості відвідати столицю Київської Русі, ними керувало прагнення побачити на власні очі країну, з якої, як вони вважали, походили їхні предки⁶.

Іншу традицію про «вихід зі Скіфії» зустрічаємо у Британії, де на рубежі VII-VIII ст. Беда Преподобний на початку своєї «Церковної історії англів» розповідає про походження піктів – однієї з найдавніших етнічних груп, які з часів античності населяли Шотландію. Беда зазначає, що перші пікти вийшли зі Скіфії на кількох кораблях і були віднесені вітром до узбережжя Ірландії. Тут вони уклали союз зі скоттами, побралися з їхніми жінками, й переселилися на сусідній острів, у Британію. Свого часу було висловлене припущення, згідно з яким Беда змішав у своєму творі поняття Скіфія та Скандинавія (др.-англ. *Scedenig*)⁷. У такому випадку історія про віднесені вітром до берегів Британських островів кораблі могла б виглядати більш-менш реалістично. Проте у пізніших джерелах легенда про походження перших шотландців набуває дедалі більше спільних рис зі згаданою вище ірландською версією «виходу зі Скіфії». Згідно з текстом Арбротської декларації, яка у 1320 р. утверджувала незалежність Шотландії від Англійського королівства, предки шотландців вийшли з Великої Скіфії [Maioi Schithia], пройшли крізь Гераклові стовпи та, після тривалого перебування в Іспанії, переселилися до Шотландії⁸.

Пряме змішування географічних понять Скандинавія та Скіфія знаходимо в ісландській «Сазі про Інглів» Сноррі Стурлусона. Сага, яка становить генеалогію норвезьких королів, розпочинається з опису Земного Кола, створеного під впливом греко-римської географічної традиції. Розповідаючи про землі на північ від Чорного моря, Сноррі замінює античне «Скіфія» на більш звичне йому «Швеція». При чому це поняття поширюється як на Скандинавію, так і на всю територію історичної Скіфії, включно з Причорномор'ям, яке Сноррі називає «Великою або Холодною Швецією». Він зазначає, що цією частиною «Швеції» тече річка Танаїс (Дон), яка впадає в Чорне море і розділяє Європу та Азію⁹ (пор.: Pomp. Mela. I. 2. 9). Тутешні землі Сноррі заселяє персонажами скандинавської міфології: у гирлі Танаїса, на його думку, була розташована Країна Ванів,

³ Kristiansen K. Sea faring voyages and rock art ships. in: Clark P. (ed.), *The Dover Bronze age boat in context: Society and water transport in Prehistoric Europe*, Oxford: Oxbow books, 2004, P. 116 [in English].

⁴ Shirokova N. *Kultura keltov i nordicheskaya tradiciya antichnosti*, Sankt-Peterburg, Evraziya, 2000, P. 17–48 [In Russian].

⁵ Lennon J. *Irish Orientalism. A literary and intellectual history*, Syracuse: Syracuse University Press, 2008, P. 26 [in English].

⁶ Carey J., 2005, *Russia, cradle of Gael*. In: *Parallels between Celtic and Slavic. Studia Celto-Slavica I*. Coleraine, P. 149–160 [in English].

⁷ Beda Dostopochtennyi. *Tserkovnaya istoriya naroda anglov*. Perevod i primechaniya V. Erlikhmana. Sankt-Peterburg, Aletaya, 2001, Note 44 [In Russian].

⁸ The Declaration of Arbroath. National records of Scotland, URL: <https://www.nrscotland.gov.uk/research/learning/features/the-declaration-of-arbroath> [in English].

⁹ Sturluson S. *Krug Zemnoi*, M. Steblin-Kamenkyi (ed.), Moskva, Nauka, 1980. P. 11 [In Russian].

східніше Танаїса – Країна Асів, Асгард. В описі останнього не важко побачити своєрідну проекцію античного міфу про Гіперборею на скандинавські релігійно-світоглядні уявлення. Аналогом покровителя гіперборейців Аполлона виступає Один, образ якого має чимало спільного з грецьким божеством. Один, наймудріший з людей, який не програвав жодної битви й допомагав людям на суші та на морі, встановив закони, навчав людей мистецтвам, мав здатність говорити настільки красиво, що усім, хто його слухав, його слова видавалися правдою. Один володів мистецтвом поезії та чаклування, а також міг насилати на людей хвороби, нещастя та смерть. Зазначимо, що Аполлон також вважався богом поезії та віщування, покровителем мистецтв, який міг завдавати людям шкоди хворобами та зіцлювати їх. Прекрасний ззовні, покровитель Гіпербореї був грізним до своїх ворогів.

Автор «Саги про Інґлінґів» був безумовно знайомий з античною літературною та географічною традицією, адже ісландські інтелектуали мали доступ до найкращих книгозбірень Британії, Франції та Німеччини¹⁰. Той факт, що Сноррі у своєму описі Асгарду змішує греко-римську географічну та міфологічну традицію з нордичними легендами та віруваннями, виглядає цілком закономірним, адже за його часів чіткого кордону між «народною» та «писемною» культурою у скандинавських країнах, як вважається, не існувало¹¹. Таким чином, прагнення середньовічного ісландського автора використати авторитетну античну традицію у процесі конструювання ідентичностей скандинавських еліт виглядає цілком логічним.

Отже, для середньовічних ірландців, шотландців, ісландців та норвежців Скіфія була країною, яка сполучала їхні власні наративи зі світовою історією. Принципово іншу роль скіфський топос відігравав у тих творах жанру *Origogentis*, які були написані на світанку середньовіччя, коли ще свіжими були спогади про добу Великого переселення народів. Найважливішим з них безумовно є «Гетіка» Йордана, в історичній географії якої Скіфії відведена одна з ключових ролей. Розповідаючи про найдавніші етапи історії готів, Йордан зазначає, що перші представники цього племені на чолі з королем Берігом переправилися з острова Скандзи (Скандинавії) на континент. Через п'ять поколінь вони переселилися в «землі Скіфії, що їхньою мовою звалися Ойум» (*Iordanes. Getica. 27*), а вже звідти – в ту частину Скіфії, яка розташована на берегах Чорного та Азовського морів. Там готи розділилися везеготів, якими правив рід Балтів, та остроготів на чолі з родом Амалів (*ibid. 42*). Йордан докладно розповідає про діяння готських королів, а також про переселення готів зі Скіфії в межі Римської імперії під тиском гуннів.

Твір Йордана не може претендувати на достовірність у відображенні окремих подій, однак загальний історичний процес він відтворює досить точно. На сьо-

годніший день факт переселення готів з Прибалтики у Причорномор'я має численні підтвердження у масовому археологічному матеріалі вельбаркської та черняхівської культур на теренах сучасних Польщі, України та інших країн регіону¹². Є суттєві підстави вважати, що у готському середовищі наприкінці VI ст. зберігалася пам'ять про часи перебування предків у Скіфії та їхнє вимушене виселення звідти. Йордан, який писав свій твір у першій половині VI ст., неодноразово посилається на «перекази» готів, «давні їхні пісні, схожі на історію», «пісні з приспівками» про діяння предків (напр., *ibid. 43*) тощо. В Італії та Іспанії, де оселилися нащадки готів, ці пісні досить швидко були витіснені домінуючою християнською культурою Середземномор'я. Характерно, що Ісидор Севільський, молодший сучасник Йордана, германську епічну традицію ігнорує. На півночі ж Європи до подій та героїв доби Великого переселення, таких як готський король Германаріх (Йормунрьокк) та ватажок гуннів Аттіла (Атлі), звертатимуться й значно пізніше.

Постаті Германаріха та, зокрема, його загибелі, Йордан приділяє прискіпливу увагу. Його переказ про страту королем готів зрадливої дружини з племені росомонів Сунільди та помсту її братів Сара й Аммія, які тяжко поранили Германаріха¹³, знаходить пряму аналогію у «Старшій Едді». В ній за вбиту Йормунрьокком Могутнім доньку Сігурда й Гудрун Сванхільду вирушають мститися її брати – Сьорлі, Хамдір та Ерп. Однак через те, що по дорозі Сьорлі та Хамдір вбили свого молодшого брата, їм вдається перед власною загибеллю лише поранити короля¹⁴. Цікаво, що міфологічний мотив вбивства двома старшими братами молодшого, в результаті якого вбивці згодом гинуть самі, був широко розповсюджений у фольклорі іраномовних кочовиків¹⁵. Не виключено, що саме від сарматського населення, частина якого входила до готського союзу племен у Причорномор'ї, цей мотив міг потрапити до германського фольклору.

Історична достовірність пам'яток германського епосу зі зрозумілих причин є умовною: не випадково самі середньовічні ісландці називали саги про найдавніші часи «брехливими». Інтерес до них зберігався лише в тому сенсі, що давні легенди надавали актуальні для сучасників повчальні приклади та моделі поведінки¹⁶. Тим не менше зовсім нехтувати ними також не варто, адже найбільш архаїчні пам'ятки епосу нерідко містять відсилки до цілком конкретних історичних подій. Як, наприклад, згаданий в англо-саксонському «Беовульфі» невдалий похід короля гаутів Хігелака на Франкію (515 р.), відомий також за історичними джерелами (напр., Grégoire de Tours, *Histoiredes Francs III. 3*). Так само й скіфський пасаж Йордана не можна повною мірою вважати «вигаданою історією», адже переселення готів зі Скандинавії до Скіфії, а звідти – до Італії та Іспанії підтверджується численними археологічними та

¹⁰ Kristjánsson J. "Icelandic manuscripts : sagas, history, and art", Reykjavik, Icelandic Literary Society, 1996, P. 43 [in English].

¹¹ Ghosh S. *Kings' Sagas and Norwegian History, Problems and Perspectives*, Leiden, Brill, 2011, P. 141 [in English].

¹² Schukin M. B. *Gotskiy put (goty, Rim i cherniakhovskaya kultura)*, Sankt-Peterburg, Filologicheskii Fakultet Sankt-Peterburgskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2005, 576 p. [in Russian].

¹³ *Ibidem*, 129–130.

¹⁴ Beovulf. *Starshaya Edda. Pesn o Nibelungah [Beowulf. Elder edda. Song of the Nibelungs]*, Moskva, Hudozhetvennaya literatura, 1975, P. 327–333 [InRussian].

¹⁵ Raevskiy D. *Mir skifskoykultury*, Moskva, Yazyki slavianskih kultur, 2006, P. 139–147 [InRussian].

¹⁶ Melnikova E. *Germanskiy geroicheskiy epos v srednevekovoy Skandinavii*, In DzhaksonT., MelnikovaE. (eds.), *Samye zabavnye lzhiye sagi. Sbornik v chest G. V. Glazyrinoy*. Moskva, Russkiy fond sodeystviya obrazovaniyu i nauke, 2012, P. 122–137 [InRussian].

історичними свідченнями.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що поява скіфського топосу у ранньосередньовічних псевдо історіях про походження народів є зовсім не випадковою й не може пояснюватися лише фонетичною подібністю етнічної та географічної номенклатури. До певної міри вигадані історії про скіфське походження були побудовані на основі реальних історичних подій доби Великого переселення народів або світоглядних уявлень, що домінували в епоху античності та раннього середньовіччя. У творі Йордана розповідь про перебування готів на теренах Причорноморської Скіфії була сполучною ланкою, покликаною узгодити все ще живу та впливову германську епічну традицію з історією античного світу. Середньовічні ірландські, британські та скандинавські інтелектуали, маючи схожі ідеологічні завдання, використовували скіфський топос для визначення місця своїх країн у просторі греко-римської літературної традиції. З точки зору людей, світогляд яких був сформований під впливом античної географії, Британські острови та Скандинавія справді були прилеглими до Скіфії і становили разом із нею єдиний регіон – північну периферію Ойкумени. Концепція «виходу зі Скіфії» відіграла важливу роль у формуванні ідентичностей народів Західної та Північної Європи, що красномовно засвідчує її наведення на початку Арбротської декларації про незалежність Шотландського королівства. Перспективним видається подальше дослідження питання, якою мірою традиції античної географії, зокрема, уявлення про просторову з'єднаність Скіфії, Скандинавії та Британських островів, впливали на світогляд мешканців Європи доби Середньовіччя.

Kazakevich G. M. Topos of Scythia in the Medieval Origogentis. The concept of 'Scythia as an ancestral homeland' played an important role in the Medieval Origogentis. The narratives about the origin of peoples aimed to contribute the construction of new identities in Europe after the Roman empire declined. Iordanes and Isidore of Seville considered Scythia as either starting or passing point of the Gothic migrations. Bede the Venerable and anonymous authors of *Lebor Gabála Érenn* named Scythia as a homeland of the Picts and Scots, while in the Icelandic *Ynglinga saga* it was considered as a native land of the Norse gods. It is widely accepted that the medieval intellectuals used the phonetic similarity of the ethnic and geographical terms *Scythae/Scythia, Gothi, Scotti, Svíþjóð* (Sweden) and *Scedenig* (Scandinavia) to construct links between the new ethnic and political entities, Classical history and biblical genealogy of peoples. This supposition is undoubtedly correct, however, it tends to oversimplify the conditions of the Early Medieval historiography's

development. **The aim of the article** is to show that the reasons why Scythia became to be considered the ancestral homeland for the Medieval ethnic communities were much more complicated. The author uses **methods** of the intellectual history to demonstrate that apart from the Bible, the authors of the Origogentis had to take into account at least two other important narratives. One of them was a still alive in the 8th century Anglo-Saxon Britain and 13th century Iceland epic tradition, which dealt with the presence of the Goths and other Germanic peoples in the North Pontic area. Greek and Roman geography was another narrative, which medieval authors had to regard. This hypothesis determines **the scientific novelty** of the paper. According to Pomponius Mela, Plinius the Elder and other Classical writers, the lands of Scythia, Scandinavia, mythical Hyperborea, Britain and Ireland made up a single region – northern periphery of the inhabited world. Visualization of Scandinavia as an island laying opposite to Scythia, coming from the Greek and Roman geography, explains why the description of Asgard in the *Ynglinga saga* is to a large extent dependent on the *Hyperborea's* depictions in the Classical cosmographies. **Conclusions.** To sum up, one should not consider the stories about the Scythian origin of some Northern and Western European peoples as a complete fiction for at least two reasons. Firstly, some of the Origogentis appealed to the folklore tradition, which, in its turn, preserved a reminiscence of the historically and archaeologically attested events (such as the Gothic migration from the Baltic littoral to the North Pontic area). Secondly, from the viewpoint of educated medieval Scandinavians, British and Irishmen, their own homelands were a part of a single region, neighboring Scythia and being closely connected with it.

Key words: Scythia, Greek and Roman geography, Origogentis, Migration period, Ynglinga saga, Arbroath declaration.

Казакевич Геннадій – доктор історичних наук, доцент кафедри історії мистецтв історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Сфера наукових інтересів: історія та культура давніх кельтів, міграції та формування ідентичностей в Європі в античну епоху, історія фотографії. Автор п'яти монографій та понад 80 наукових та науково-популярних публікацій.

Kazakevich Gennadiy – Dr. Hab. (history), associate professor in history at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Art history department of the Faculty of History. Research interests: history and culture of the Iron Age Celts, migrations and identities in Antiquity, history of photography. Author of five monographs and more than eighty research papers.

Received: 20.10.2018

Advance Access Published: December, 2018

© G. Kazakevich, 2018